

Profilaktyka logopedyczna w praktyce edukacyjnej

Tom 1

„[Publikacja] ma znaczne walory poznawcze i dotyka wielu zagadnień. Ukazuje, jak wiele połączeń ma logopedia z naszym codziennym życiem – z mówieniem, czytaniem, pisanem, z pracą, nauką, rozrywką. Tak jak należy dbać o sprawność fizyczną, tak należy dbać o sprawność mówienia. Opieka logopedyczna w przedszkolu i w szkole jest niewystarczająca, nie miejsce tu na analizę przyczyn, stąd konieczność wydawania prac, z których nauczyciele mogą czerpać wiedzę o prawidłowym i zaburzonego rozwoju umiejętności komunikacyjnych dziecka. Dodatkową zaletą pracy są zamieszczone przykłady ćwiczeń, jakie mogą prowadzić nauczyciele, gdy zetkną się z »problemem logopedycznym« lub po to, by uniknąć »problemu logopedycznego«.

Książka [...] jest skierowana do szerokiego grona odbiorców – do wszystkich, którym zależy i od których zależy (przez stwarzanie odpowiednich warunków) prawidłowe mówienie dzieci i dorosłych”.

Z recenzji
prof. nadzw. dr hab. Krystyny Baranowicz
Pracownia Pedagogiki Specjalnej, Uniwersytet Łódzki

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2012

Profilaktyka logopedyczna w praktyce edukacyjnej

Tom 1

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 2927

Profilaktyka logopedyczna w praktyce edukacyjnej

Tom 1

pod redakcją
Katarzyny Węsierskiej

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2012

Redaktor serii: Językoznawstwo Polonistyczne
Olga Wolińska

Recenzent
Krystyna Baranowicz

Spis treści

Wstęp (<i>Katarzyna Węsierska</i>)	7
--	---

Część I

Wokół zagadnień profilaktyki logopedycznej

Iwona Gralewicz-Wolny	
Mowa jest złotem. Rodzice wobec zakłóconego rozwoju mowy dziecka . . .	13
Katarzyna Węsierska	
Profilaktyka logopedyczna w ujęciu systemowym	25
Danuta Pluta-Wojciechowska	
W kierunku efektywnej pomocy dzieciom z zaburzeniami w rozwoju mowy	48

Część II

Edukacja logopedyczna i jej znaczenie w profilaktyce pierwotnej

Jolanta Tambor	
Wiedza z fonetyki — pomoc w osiągnięciu bilingwalności dzieci	67
Danuta Krzyżyk	
Słuch fonematyczny i artykulacja a sprawność ortograficzna	79
Daria Naziemiec, Bogumiła Wilk	
Promowanie zasad dobrej komunikacji w klasie szkolnej — wyniki badań ankietowych	93

Agnieszka Plusajska-Otto	
„Mów i nie trać głosu” — profilaktyka zaburzeń emisji głosu w pracy nauczycieli	111
Joanna Gruba	
Wykorzystanie technologii informacyjnej w profilaktyce logopedycznej	122
Olga Przybyła	
(Nie)Lingwistyczne aspekty współpracy nauczyciela i logopedy	131

Część III

Profilaktyka wtórna — pomiędzy diagnozą i wczesną interwencją

Anna Guzy	
Diagnozowanie problemów emisji głosu	153
Natalia Moćko, Agnieszka Sroka, Małgorzata Szlachta	
Wstępna identyfikacja zaburzeń mowy — przesiewy logopedyczne w praktyce nauczyciela	169
Łucja Skrzypiec	
Wczesna nauka czytania w systemie profilaktyki logopedycznej.	186

Część IV

Profilaktyka trzeciorzędowa — wspomaganie procesu terapeutycznego osób z zaburzeniami mowy

Ewa Kochanowska	
Sytuacja szkolna dzieci z wadami wymowy w edukacji wczesnoszkolnej.	197
Mieczysław Chęć	
Jak wspierać dziecko jękające się w środowisku przedszkola i szkoły	213
Iwona Michalak-Widera	
Dziecko o specjalnych potrzebach edukacyjnych beneficjentem skutecznej profilaktyki logopedycznej	228
Katarzyna Szady, Zofia Domaradzka-Grochowalska	
Wspomaganie rozwoju języka i możliwości komunikacyjnych u dzieci z niepełnosprawnością sprzężoną	237
Noty o Autorach.	253

Wstęp

Są dwa sposoby zmiany niepożądanego zachowania: można zmieniać albo jego skutki, albo przyczyny. [...] w przypadku całych populacji należy zapobiegać chorobie poprzez zmianę warunków, które ją wywołują.

Philip G. Zimbardo, *Nieśmiałość*

„Mowa”, „język”, „komunikowanie się” to pojęcia odmieniane przez wszystkie przypadki, w różnych środowiskach, w różnych kontekstach. O tym, że skuteczna komunikacja jest niezwykle ważna, nie potrzeba dziś nikogo przekonywać. Jakość komunikacji ma wpływ na komfort życia. Coraz częściej jednak mówi się o kryzysie dialogu. Współczesny młody człowiek żyje w szybkim tempie, nie ma czasu, by spokojnie porozmawiać, formułuje niedbałe frazy, wymawiając je szybko i niewyraźnie. Prawdziwą rozmowę zastępują SMS-y i komunikatory internetowe. Z niepokojem przytaczane są przykłady młodych ludzi, którzy nie potrafią czytać ze zrozumieniem, nie potrafią pisać i coraz gorzej radzą sobie z dłuższymi wypowiedziami ustnymi. Wydaje się, że w tej sytuacji zagadnienia związane z profilaktyką logopedyczną powinny zainteresować przede wszystkim nauczycieli. Czy jest to jednak wystarczającym uzasadnieniem, aby prezentować im tematykę logopedyczną, często bardzo obszerną, powiązaną z medycyną, psychologią, językoznawstwem i wieloma innymi naukami, których wiedzę ta dyscyplina integruje i wykorzystuje? Czy można mówić o działaniach profilaktycznych w odniesieniu do ucznia gimnazjum czy liceum? Te i wiele innych pytań zadaje się nie od dziś, gdy podejmowane są

próby rekomendowania w środowisku edukacyjnym kompleksowej profilaktyki logopedycznej. Na każde z nich może paść tylko jedna odpowiedź — zdecydowanie twierdząca. Skuteczna opieka logopedyczna wymaga nowej formuły działań profilaktycznych. Współczesna profilaktyka logopedyczna jest działaniem kompleksowym, realizowanym systemowo we współpracy z całym środowiskiem klienta logopedy. To zespół działań prewencyjnych, które obejmują całą populację, dostępnych dla każdego człowieka, w każdym momencie jego życia — od chwili narodzin do późnej starości.

W placówkach edukacyjnych logopedyczne działania profilaktyczne odnoszą się nie tylko do dziecka, ucznia, jego opiekunów, lecz także do nauczyciela, a nawet pracownika administracyjnego. Zagwarantowanie dzieciom i młodzieży warunków do harmonijnego rozwoju mowy, sprawności językowej i możliwie najpełniejszych kompetencji w zakresie komunikacji interpersonalnej jest najlepszą inwestycją na przyszłość. Profilaktyka logopedyczna to, obok działań promujących i stymulujących wszechstronny rozwój językowy dzieci i młodzieży, wszelkie strategie wczesnej identyfikacji zaburzeń mowy oraz szybko podjętej interwencji, jak również działania, które umożliwiają zapobieganie dalszym niepomyślnym skutkom w sytuacji, gdy problem logopedyczny już zaistniał. Jest to profilaktyka interdyscyplinarna, wdrażana na różnych poziomach: pierwotna, wtórna i trzeciorzędowa. Tak pojmowana profilaktyka może być skutecznie realizowana wyłącznie pod warunkiem planowych, kompleksowych, skoordynowanych i systematycznych działań w całym środowisku opiekuńczo-wychowawczym dziecka.

Ważnym ogniwem wszechstronnej profilaktyki logopedycznej jest nauczyciel. Z kolei czynnikiem determinującym skuteczność oddziaływań profilaktycznych jest zintegrowana współpraca środowiska logopedów i nauczycieli z rodzicami i opiekunami. Prezentowana publikacja stanowi odpowiedź na potrzeby logopedów oraz nauczycieli w tym zakresie. Celem kompleksowej profilaktyki jest bowiem również ułatwienie logopedom nawiązywania skutecznej współpracy z pedagogami w wyniku wdrażania strategii prewencyjnych w systemie edukacji. Z uwagi na dwutorowy charakter aktywności nauczyciela na rzecz profilaktyki logopedycznej w tej publikacji prezentowane są z jednej strony treści związane z działaniami nakierowanymi na dziecko/ucznia i jego otoczenie, z drugiej — zagadnienia istotne dla rozwoju własnych kompetencji i umiejętności nauczyciela. Są to — innymi słowy — profilaktyczne strategie podejmowane wobec dzieci, rodziców (opiekunów dziecka) i wobec tych wszystkich osób, które mają wpływ na funkcjonowanie dziecka (inni specjaliści), w ścisłej współpracy z logopedą. Obok tych zagadnień, które odnoszą się do działań ukierun-

kowanych na własny rozwój nauczyciela, w tomie znalazły się artykuły zarówno teoretyków, jak i praktyków, podobnie jak podczas wystąpień na wykładowo-warsztatowej konferencji *Profilaktyka logopedyczna w systemie edukacji*, która jest bezpośrednią inspiracją do przygotowania prezentowanej publikacji. Przyjęcie założenia o potrzebie takiego teoretyczno-praktycznego ujęcia zagadnień profilaktycznych wpłynęło na sposób zaprezentowania materiałów zgromadzonych w opracowaniu. W związku z tym w zbiorze znalazły się artykuły ujmujące zagadnienia w sposób teoretyczny, których celem jest poszerzenie wiadomości pedagogów na temat najnowszych zagadnień związanych z problematyką logopedyczną. Nie zabrakło jednak także materiałów praktycznych, umożliwiających czytelnikowi poszerzenie własnych kwalifikacji i kompetencji z zakresu profilaktyki logopedycznej.

Tom *Profilaktyka logopedyczna w systemie edukacji* w zamyśle jego twórców ma propagować kompleksową współpracę środowisk opiekuńczo-wychowawczych w celu zagwarantowania skuteczności systemu opieki logopedycznej. Myślą przewodnią towarzyszącą przygotowaniom do druku tej publikacji była, oprócz profesjonalnego zaprezentowania omawianych treści, ich przystępność, a tym samym użyteczność w praktyce edukacyjnej. Naszym marzeniem — zarówno organizatorów konferencji, jak i autorów tej publikacji — jest, aby idea kompleksowej profilaktyki logopedycznej przedostała się do powszechnej świadomości. Ważnymi grupami, którym dedykujemy niniejszy tom, są oprócz logopedów przedstawiciele resortu edukacji: nauczyciele, pedagodzy, psychologowie, a także pracownicy socjalni. Tak jak różnorodną i interdyscyplinarną dziedziną wiedzy jest logopedia, tak też poszczególni autorzy zaproszeni do udziału w tym przedsięwzięciu reprezentują różne środowiska. Łączy ich to, że wszyscy oni w sposób profesjonalny, a zarazem przystępny propagują zagadnienia z zakresu profilaktyki, wczesnej interwencji i terapii logopedycznej w środowisku edukacyjnym.

Artykuł, który otwiera pierwszą część tomu, zatytułowaną *Wokół zagadnień profilaktyki logopedycznej*, prezentuje zagadnienie zaburzonego rozwoju mowy dziecka z perspektywy rodzica i jest swoistym uzasadnieniem potrzeby wdrażania nowoczesnej profilaktyki logopedycznej. Autorka, opierając się na osobistych doświadczeniach, podejmuje rozważania na temat roli rodziców w postępowaniu logopedycznym. Akcentuje przy tym potrzebę budowania zespołu terapeutycznego, w którym obok logopedy i rodziców znajdzie się miejsce także dla innych specjalistów i przedstawicieli środowiska (przed)szkolnego. Podkreśla ona znaczenie ciągłego wzmacniania w dziecku motywacji do pracy nad doskonaleniem

umiejętności sprawnego komunikowania się. Zwraca uwagę na potrzebę wykorzystywania w postępowaniu logopedycznym posiadanych zasobów — mocnych stron samego dziecka i jego rodziny. Następny artykuł jest próbą systematyzacji prewencji w logopedii i został poświęcony zaprezentowaniu systemowego ujęcia profilaktyki zaburzeń w komunikowaniu się. Autorka zarysowuje założenia kompleksowej profilaktyki logopedycznej realizowanej w trzech fazach: pierwotnej, wtórnej i trzeciorzędowej.

Kolejne trzy części tomu, w których znalazły się teksty zaproszonych do współpracy autorów, odpowiadają trzem poziomom oddziaływań z zakresu profilaktyki logopedycznej. Dzięki takiemu ułożeniu prezentowanych zagadnień czytelnik łatwiej może prześledzić wdrażanie profilaktyki na poszczególnych etapach systemu edukacji. W części *Edukacja logopedyczna i jej znaczenie w profilaktyce pierwotnej* znalazły się przykłady działań z zakresu profilaktyki pierwszorzędowej. W części *Profilaktyka wtórna — pomiędzy diagnozą i wczesną interwencją* zostały zamieszczone prace omawiające zagadnienia związane z wczesną identyfikacją zaburzeń mowy, która umożliwi szybką i skuteczną pomoc logopedyczną. W ostatniej części zostało zaprezentowane szerokie spektrum zagadnień związanych z *Profilaktyką trzeciorzędową, czyli z wspomaganiem procesu terapeutycznego osób z zaburzeniami mowy*.

Działalność profilaktyczna, jako tania i najskuteczniejsza forma oddziaływań, jest jednym z najistotniejszych uwarunkowań efektywnego systemu opieki logopedycznej. Skuteczna profilaktyka to ta, która jest wdrażana kompleksowo przez logopedów, we współpracy z innymi grupami zawodowymi i środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym w możliwie najróżnorodniejszych kontekstach, przede wszystkim jednak w systemie edukacji. Promowanie skutecznych działań logopedycznych w środowisku edukacyjnym jest bezcenną inwestycją, z której dobrodziejstw skorzystają wszyscy: uczniowie, ich rodzice i opiekunowie oraz nauczyciele.

Katarzyna Węsierska

Noty o Autorach

Mieczysław Chęćek, dr n. hum., neurologopeda — Wydział Pedagogiczny, Wyższa Szkoła Ekonomii, Turystyki i Nauk Społecznych w Kielcach; Specjalistyczne Centrum Terapii Jąkania w Wodzisławiu Śląskim.

Zofia Domaradzka-Grochowalska, mgr, psycholog, trener — Young Digital Planet SA, Gdańsk.

Iwona Gralewicz-Wolny, dr n. hum. — Zakład Teorii Literatury, Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Joanna Gruba, dr n. hum., logopeda — Katedra Edukacji Muzycznej i Arteterapii, Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Anna Guzy, dr n. hum., trener emisji głosu — Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Ewa Kochanowska, dr n. hum., pedagog, nauczyciel dyplomowany — Kolegium Nauczycielskie, Katedra Pedagogiki i Psychologii Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej.

Danuta Krzyżyk, dr n. hum. — Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Iwona Michalak-Widera, dr n. hum., logopeda, Przewodnicząca Śląskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Logopedycznego.

Natalia Moćko, mgr, doktorantka na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, studentka Podyplomowych Studiów Kwalifikacyjnych Logopedii i Medialnej Emisji Głosu, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

- Daria Naziemiec, mgr, psycholog — Gimnazjum nr 9 im. Romualda Traugutta w Katowicach.
- Danuta Pluta-Wojciechowska, dr hab., logopeda — Katedra Logopedii i Lingwistyki Edukacyjnej, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie; Zakład Ortodoncji Katedry Stomatologii Wieku Rozwojowego Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach.
- Agnieszka Płusajska-Otto, dr n. hum., logopeda — Pracownia Pedagogiki Specjalnej, Wydział Nauk o Wychowaniu, Uniwersytet Łódzki.
- Olga Przybyła, dr n. hum., logopeda — Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach; Kierownik Studiów Podyplomowych Kwalifikacyjnych Logopedii i Medialnej Emisji Głosu Uniwersytetu Śląskiego.
- Łucja Skrzypiec, mgr, logopeda — Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 2 im. ks. dra Stanisława Wilczewskiego w Katowicach; Miejskie Przedszkole nr 16 w Katowicach.
- Agnieszka Sroka, mgr, absolwentka filologii polskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego, studentka Studiów Podyplomowych Logopedii z elementami neurologopedii, Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej.
- Katarzyna Szady, mgr, neurologopeda, pedagog specjalny — Pomorska Wyższa Szkoła Humanistyczna w Gdyni; Zakład Logopedii Uniwersytetu Gdańskiego; Przedszkole Specjalne dla Dzieci z Porażeniem Mózgowym, Gdańsk.
- Małgorzata Szlachta, mgr, absolwentka filologii polskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego.
- Jolanta Tambor, dr hab., prof. UŚ — Zakład Językoznawstwa Pragmatycznego, Instytut Języka Polskiego, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Śląski; Dyrektor dr Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.
- Katarzyna Węsierska, dr n. hum., logopeda, oligofrenopedagog, trener emisji głosu — Zakład Współczesnego Języka Polskiego, Instytut Języka Polskiego, Uniwersytet Śląski w Katowicach; Centrum Logopedyczne w Katowicach.
- Bogumiła Wilk, mgr, neurologopeda — Centrum Logopedyczne w Katowicach; Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 1 w Katowicach; Szkoła Podstawowa nr 15 w Chorzowie.

Redakcja: Barbara Malska
Projekt okładki i stron działowych: Małgorzata Pleśniar
Redakcja techniczna: Barbara Arenhövel
Korekta: Mirosława Żłobińska
Skład i łamanie: Marek Zagniński

Copyright © 2012 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2058-8 (wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-2354-1 (wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl, e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 16,0. Ark. wyd. 16,5.
Papier offset. kl. III, 90 g

Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena 20 zł
(+ VAT)